

Prob. 3^a pars (subjective). Quidquid auget illam imperfectionem agentis ex qua actus, sit positive difformis ab objecto, auget etiam *radicaliter* (i. e. a parte radicis, ex qua oritur actus) ipsam difformitatem seu falsitatem; *a.* possunt plura vel pauciora concurrere quae intellectum disponant ad falso judicandum; *e.*

Ad min. v. c. major vel minor obcaecatio ex praejudiciis, educatione..., plures vel pauciores, maiores vel minores rationes apparentes, fallaces.

Propositio 8.

Veritas et materialiter, et subjective, non vero formaliter spectata, gradus admittit.

Prob. 1^a pars (materialiter). 1° *Quoad extensionem*: possunt de eodem subjecto plures vel pauciores notae cum veritate praedicari; *a.* ita habetur major vel minor veritas ratione materiae quoad extensionem; *e.*

Ad maj. De objecto materiali, Petro, possum percipere Petrum, vel aliquem hominem, vel aliquod animal, vel aliquod nigrum...

2° *Quoad firmitatem*: magis et minus verum est judicium, quod non posset, vel quod varie posset esse falsum; *a.* ex parte objecti saepe judicium vel non posset, vel varie posset esse falsum; *e.*

Ad min. Potest fieri ut ex parte objecti, ejus negatio vel sit metaphysice impossibilis, vel physice, vel moraliter, vel per accidens (nunc in sensu composito)...

Prob. 2^a pars (subjective). Quidquid auget illam perfectionem agentis, ex qua actus fit conformis objecto, auget etiam *radicaliter* ipsam conformitatem seu veritatem; *a.* plura vel pauciora possunt concurrere quae intellectum promptius disponant ad verum judicandum; *e.*

Ad min. v. c. maiores et clariores rationes ostendentes verum, habitus recte cogitandi et ratiocinandi...

Prob. 3^a pars (non... formaliter). Veritas formaliter spectata est adaequatio; *a.* adaequatio qua talis gradus non admittit, sed aut est, aut, si quid mutatur, jam non est; *e.*

CAPUT II.

DE STATIBUS MENTIS RELATE AD VERUM.

Quum igitur veritas logica, seu conformitas mentis nostrae cum realitate objectiva, plures gradus et varietates, imo etiam contrarium, falsitatem nimirum, habere possit, inquirendum manet quinam variis sint status mentis nostrae circa illam veritatem, firmitas scilicet certitudinis, vel opinionis ac dubii fluctuatio, quomodo deinde ad certitudinem pervenire ope nostrae naturae possimus. Quapropter dividenda videtur tractatio in quaestiones quinque, atque erunt:

Quaestio 1. De certitudinis natura.

Quaestio 2. De opinionis natura.

Quaestio 3. De existentia certitudinis, contra scepticos.

Quaestio 4. De mediis ad certitudinem acquirendam.

Quaestio 5. De criterio ultimo dignoscendae certitudinis.

QUAESTIO 1.

De natura certitudinis.

Propositio 9.

Certitudo proprie dicta recte definitur: status mentis, rei cognitae firmiter adhaerentis, ex motivis quae omnem errandi formidinem excludant.

Notiones. 1) *Status mentis*: postquam assecuta est veritatem; quasi effectus veritatis adeptae, in mente. — *Assequi veritatem* est vel cognoscere cum veritate, vel etiam cognoscere veritatem ipsum.

2) *Firmiter adhaerentis*, i. e. acquiescentis cognitioni suae, assentientis ei, ratam eam habentis.

3) *Ex motivis*: nam sine ullo motivo nunquam mens quasi caeco instinctu judicat; — etiam falsum, si judicatur, sub aliqua specie veri, sub aliquo motivo, apparet.

5) *Excludant*, realiter, i. e. ex parte rei; pro omni mente quae illa motiva consideret.

Prob. 1° Recta definitio obtinetur via ascensus vel via descensus; *a.* via descensus...; *e.*

Ad min. Status mentis variis possunt distingui:
ideas duas non comparantis — — — = ignorantia.
ideas comparantis,

et identitatem non percipientis, nec diversitatem, — — — — — = dubium.

{ quia pro neutra est motivum — — = » negativum.
quia pro utraque sunt motiva paria — = » positivum.

et identitatem percipientis, vel diversitatem aliquam in confuso, et haesitantis — = suspicio.

distincte, sed non exclusa formidine operantibus — — — = opinio probabilis.

distincte ex motivis quae formidinem operantibus — — — = certitudo improp. dicta.

{ excludere videntur subjective — = certitudo improp. dicta.
excludunt realiter objective — = certitudo proprie dicta.

et falsum percipientis et adhaerentis — = error.

Prob. 2° Recta est definitio quae 1) est in se clarior re definita, —

2) convenit omni et soli definito, — 3) non est negativa; *a.* propositia definitio...; *e.*

Coroll. Ergo falsae vel insufficientes aliquando proponuntur aliae definitiones : 1) *Impossibilitas dubitandi*, nam R. : est negativa.

2) *Veritas demonstrata*, nam R. : non convenit immediatae certitudini, et abstrahit ab elemento subjectivo.

3) *Veritas methodice acquisita*, nam R. : a) idem vitium, et b) non clara.

4) *Conscientia veritatis*, nam R. : non convenit omni, sed soli certitudini reflexe cognitae, et demonstratae.

5) *Veritatis conscientia possessio*, nam R. : non clarior re definita, sed bene explicanda, — et posset male explicari, ita ut includat solam reflexam.

Schol. 1^m *Ignorantia et dubium negativum* practico usu ordinario vix differunt, et saepe confunduntur.

Schol. 2^m *Suspicio* est status quasi intermedius inter dubium, quo nullum fit judicium, et opinionem, qua fit judicium cui parum adhaeret intellectus : est scilicet velut inclinatio ad judicandum.

Schol. 3^m *Certitudinis elementa* sunt : *subjectivum positivum* : adhaesio veritati, — *subjectivum negativum* : exclusio omnis formidinis oppositi, seu firmitas in adhaerendo, — *objectivum* : ratio motiva realiter sufficiens ad exclusionem illam, et apparenſ ut talis. — Ex defectu hujus elementi objectivi, erit certitudo mere subjectiva seu improprie dicta, quae etiam cum falsitate stare potest.

Schol. 4^m Hoc elementum objectivum vocatur *evidentia*, et complectitur *in ordine materiali* : rem ipsam, lucem qua illustratur, et actualem manifestationem oculis bene dispositis; — *in ordine intelligibili* evidentia complectitur : veritatem, ejus motiva, et eorum manifestationem intellectui.

Schol. 5^m *Certitudo dividitur a) ratione elementorum* : subjectiva, objectiva.

b) *Ratione modi quo acquiritur* : immediata, — mediata (=post ratiocinium).

c) *Ratione objecti* : facti (=facti tantum), — juris (=facti naturae vel causae).

d) *Ratione fontis* : naturalis (=ex ratione), — supernaturalis (e revelatione).

e) *Ratione finis* : theoretica (quae intelligitur excludere), — practica (quae in praxi excludit formidinem oppositi).

f) *Ratione operationis qua aequiritur* : directa (=ex prima objecti perceptione), reflexa (ex voluntaria reflexione), — et quidem reflexa vulgaris (ex iterata objecti et motivorum distinctiore consideratione), vel reflexa philosophica (ex considerato valore ipsius motivorum applicationis). — Haec, si moderata, cognitionem directam, et reflexam vulgarem, vindicat et perficit; sin immoderata, ducit ad scepticismum.

g) *Ratione motivi* : metaphysica (=fundata in essentiis, cuius negatio repugnat absolute), — physica (fundata in lege naturali, seu experientia, cuius negatio repugnat hypothetice : si legi physicae non derogetur), — moralis (fundata in lege morali, cuius negatio repugnat moraliter : si omnia fiunt ut ordinario).

Objic. 1° Definitio ut sit bona, desumi debet ex communi significatione; a. communiter certitudo non ita stricte sumitur; e. — R. d. maj. sed ita ut

elementa distinctius explicitur, et ob justas causas restringatur sensus, c; secus, n. — c. min.

Objic. 2° Certitudo dari nequit nisi perpensis ratione motivis; e. acquiesita conscientia veritatis. — R. d. antec. nisi aut perceptis directe, aut perpensis ratione, c; secus, n.

Propositio 10.

Certitudo gradus admittit, non in exclusione formidinis, sed in firmitate assensus.

Prob. 1^a pars (non in exclusione). Exclusio est aut omnis formidinis, aut non omnis; a. si omnis, jam nihil manet ulterius excludendum; — si non omnis, jam haec non est certitudo, sed opinio; — e. non datur magus et minus. — *Idem aliis verbis generalius* : quod negativum, indivisible est; a. exclusio formidinis est negatio formidinis; e.

Prob. 2^a pars (sed in adhaesione). Adhaesio est natura sua proportionata: 1) motivo quod eam causat, 2) perfectioni subjecti intelligentis, 3) lumini sub quo appareat motivum; — a. haec singula gradus admittunt; e.

Prob. maj. 1 part. (motivo). Omnis effectus est natura sua proportionatus causae suea; a. adhaesio est effectus motivi ut causae in mentem; e.

ad maj. Causae suae formaliter sumptae, i. e. quatenus est causa, seu quatenus hic et nunc influit...

ad min. Ideo mens adhaeret quia motivum percipit...

Prob. maj. 2 part. (perfectioni subjecti). Quale esse, tale operari; e. quo perfectius esse, eo perfectius operari...

Prob. maj. 3 part. (lumini). Lumen sub quo appareat verum, est conditio verum afficiens ut expedite percipiatur; a. quo perfectius adest aliqua conditio requisita, eo perfectior est effectus; e.

Prob. min. per partes. 1) (*motivum*). Motivum est ipsa necessitas qua convenit praedicatum subjecto; a. haec necessitas potest esse major et minor, v. c. 2+2=4 magis necessario quam Carolus est vivus.

2) (*perfectio subjecti*). Subjectum intelligens potest esse magis vel minus perfecte intelligens, sive essentialiter, v. c. angelus, homo, sive accidentaliter, v. c. majoris ingenii, attendens vel distractus, studiis exercitatus vel non.

3) (*lumen*). Lumen sub quo appareat motivum veritatis, est ipsa propositione hujus motivi; a. proponi potest motivum magis vel minus clare et aperte; e. v. c. evidentiā immediata, — mediante ratiocinio, — mediante testimonio.

Objic. 1° Experientia constat gradus admitti in exclusione formidinis seu dubii. — R. d. dubii actualis, n; possibilis dubitandi, sd. dum quis percipit motivum, n; dum non percipit, c.

Objic. 2° Adhaesio proportionatur motivo, i. e. impossibilitati oppositi; a. impossibilitas gradus non admittit; e. — R. ad maj. 1^m part. motivo, c. —

ad 2^m part. motivum est impossibilitas oppositi, *d.* consequenter et identice, *c*; formaliter, *n.* (sed est necessitas rei).

Objic. 3° Motiva certitudinis metaphysicae, physicae, moralis non aequae sed gradatim excludunt possibilitem oppositi; *e.* certitudo habet gradus in exclusione. — R. *d. ant.* motiva sumpta in abstracto, ac proin incomplete, *c*; sumpta in concreto, complete (i. e. lex et ejus applicatio actualis), *n.*

Objic. 4° Exclusio formidinis iisdem fundatur motivis ac intensitas assensus; *a.* intensitas gradus habet ex motivis; *e.* et exclusio. — R. *tr. maj.* et *min.*; — *d. cons.* fundamentaliter, *c*; formaliter, *n.*

Propositio 11.

Dividitur quidem specifice certitudo objective spectata, in metaphysicam, physicam et moralem; at non ipsa certitudo formaliter spectata.

Notiones. 1) Motiva certitudinis *metaphysicae* desumuntur ex ipsis rerum essentiis, quatenus per ideas exhibentur, per earum analysim in notas quae non possunt simul affirmari et negari, v. c. totum esse sua parte majus.

2) Motiva certitudinis *physicae* desumuntur ex legibus physicis, i. e. ex modo constanti et uniformi agendi, rerum naturalium non liberarum, fundato in ipsarum natura, v. c. solem eras esse oriturum.

3) Motiva certitudinis *moralis* desumuntur ex legibus moralibus, i. e. ex modo constanti et uniformi agendi, hominum liberorum, in certis circumstantiis, fundato in natura humana, v. c. credendam esse existiam Romae, vel antiquarum rerump. in Graecia.

4) *Objective spectatae*, i. e. si objectum seu motivum inspicias, invenies differentias specificas, essentiales; — *formaliter spectata*, i. e. si nude secundum strictam definitionem et essentiam inspicias, in suo esse, non in sua causa, non invenies...

Prob. 1^a pars (*motiva*). a) In certitudine *metaphysica* ostendunt oppositum fore simul affirmationem et negationem ejusdem rei, unde absolute repugnet; — b) in certitudine *physica*, ostendunt oppositum fore derogationem legibus physicis naturae, quae pendeat a solius Dei voluntate supernaturaliter intervenientis, et sapientia non nisi ob finem supernaturalem intervenientis; — c) in certitudine *moralis*, ostendunt oppositum fore derogationem legibus moralibus, quae pendeat ab humana voluntate et conspiratione; — *a.* istae differentiae sunt motivis essentiales, et sibi invicem oppositae (i. e. sunt specificae); *e.*

Prob. 2^a pars (*non formaliter*). Certitudo formaliter spectata est adhaesio veritati talis ut excludat omnem formidinem oppositi; *a.* adhaesio talis ut..., est eadem specifice, etiamsi ex motivo differente; *e.*

Prob. min. Motiva certitudinis *physicae* et *moralis* non excludunt formidinem oppositi omnem, nisi simul constet de non facta (vel facienda) derogatione; *a.* sic jam idem in mente producitur effectus, scilicet adhaesio, ac per motiva certitudinis *metaphysicae*; *e.*

ad min. Ubi constat de lege physica vel morali, et constat simul de non derogatione, jam mens percipit effectum negari non posse nisi simul aut negetur ipsa lex, aut affirmetur derogatio; *a.* haec foret contradictio metaphysica; *e.*

Schol. 1^m Jure tamen merito servantur nomina certitudinis metaphysicae, physicae et moralis; quia licet non specie differant formaliter adhaesiones, differunt tamen gradu, nam reductio illa ad certitudinem metaphysicam exigit ratiocinium aliquod; *a.* quo longius est ratiocinium, eo per se minor est intensitas evidentiae, et adhaesisionis.

Schol. 2^m Certitudo *hypothetica* dupliciter dicitur: ex hypothesi posita, v. c. mundus *existens* habet causam, — vel sub hypothesi ponenda, v. c. eras sol orietur nisi *Deus deroget*.

Objic. 1° Datur saepe assensus omnino firmus sine motivo ostendente impossibilitatem oppositi. — R. *d.* firmus ex motione voluntatis ob alia motiva, *c*; ex inclinatione intellectus, firmior quam mereantur motiva, *n.*

Objic. 2° Quod pertinet ad naturam rei est metaphysicum; *a.* v. c. urere pertinet ad naturam ignis; *e.* motiva non differunt. — R. *d. maj.* quod ad naturam metaphysicam, est metaphysicum, *c*; quod quomodounque ad naturam physicam, est metaphysicum, *n.* — *c. d. min.* pertinet ut proprium ad naturam physicam, *c*; metaphysicam, *n.*

Objic. 3° Natura legum physicarum non potest tolli a Deo; *a.* inde sequitur naturam istarum legum esse metaphysicam; *e.* — R. *d. maj.* tolli, i. e. fieri ut sit simul haec et non haec, *c*; i. e. fieri ut effectum suum naturalem aliquando non producat in easu particulari, *n.*

Objic. 4° Actus specificantur ab objectis suis formalibus; *a.* trium certitudinum objecta formalia sunt essentialiter diversa; *e.* — R. *d. maj.* actus ipsi, *c*; status sequens post actus, *n*; — *c. d. supp. min.* tres certitudines sunt actus, *n*; sunt status sequens post actus, *c*.

QUAESTIO 2.

De Opinione.

Propositio 12.

Opinio probabilis gradus admittit.

Notiones. 1) *Probabilis opinio* est status mentis, ob motivum aliquod grave adhaerentis uni parti, cum formidine tamen oppositi.

2) Motivum hoc dicitur *probabilitas*, et debet esse grave, i. e. quod rem ita esse, non quidem ostendit, sed suadet.

3) *Probabilitas* est *intrinseca* si petitur ex ipsa natura rei, conditione subjecti, lege physica vel morali, — vel *extrinseca* si petitur ab auctoritate omnium, vel plurium, vel saltem prudentium virorum ita affirmantium.

4) Evidens est nullam dari posse probabilitatem certitudini contrariam.

Prob. Opinio probabilis dicit tum adhaesionem intellectus, tum aliquam, non totalem, remotionem formidinis oppositi; *a.* in utraque potest dari gradus pro ratione motivorum quibus proportionatur; *e.*

Coroll. Varii gradus probabilitatis ordinario recensentur:

- 1) Tenuiter (dubie) probabilis, opponitur probabilissimae opinioni.
- 2) Minus probabilis — — » probabili.
- 3) Probabilis — — — » aeque probabili, vel dubie probabili.
- 4) (Certe) probabili — — » minus probabili.
- 5) Notabiliter probabili — — » non solide probabili.
- 6) Probabilissima — — » tenuitur probabili.

Propositio 13.

Opinio, etiam maxime probabilis, essentialiter differt a certitudine proprie dicta.

Prob. Ea essentialiter differunt quorum alterum habet elementum essentiale quod alterum non habet; *a.* ita se habent certitudo et opinio etiam probabilissima; *e.*

Ad min. Certitudo dicit adhaesionem excludentem omnem formidinem oppositi, non tantum quoad proxim sed etiam speculative; opinio etiam probabilissima, licet saepius quoad proxim excludat omnem formidinem, non tamen speculative tollit omnem rationabilis dubii possibilitatem, v. c. quod hodie me coquus non interficiet veneno.

Schol. *De limitibus probabilitatis et certitudinis.* — R. 1) *Practice* saepe vix possibile est limites assignare inter certitudinem et magnam probabilitatem; at non propterea negari possunt *theoretice*.

2) Maxime id inventur in certitudine late morali, ut dicitur, seu sensus communis; — cuius scilicet motiva desumuntur ex tanta difficultate oppositi ut ab omnibus censeatur casus chimaericus, licet nec physice nec metaphysice repugnet, v. c. talos 25, centies projectos, semper omnes producturos senarium; quod rationabiliter expectari non potest.

3) Haec certitudo *moralis* dicitur, quia de more ordinario, duce natura, ita homines judicant, et quidem subjective non dubitant sed firma est adhaesio; — objective autem, i. e. ex parte motivi, haec certitudo aut reducitur ad certitudinem physicam, proprie dictam, aut ad moralem proprie dictam, aut ad solam probabilitatem licet magnam; v. c. comparentur exempla: a) tesserae centum simul projectae, non ducenties continuo producent senionum universalitatem; — si quis capsulam litterarum formis plenam in mensam excutiat, litterae non efficient epistolam quam unus adstantium habet in pera.

b) Hodie non universam Soc. Jesu veneno interiment omnes coqui nostri; — ducenti homines velatis oculis per varios viarum anfractus ducti, sclo-

pulum explodentes, non transmittent glandes per totidem foramina ejusdem diametri ad hoc parata.

c) Si scrupulum in oceanum ubicunque miseris, ego loci ignarus, alium lapillum projiciens non illum attingam.

Jam vero ista exempla sub a): erunt potius physice certa, nam lex naturalis physica est ut agentia non libera, sine ordine impulsa, ordinem aliquem determinatum non producant.

Exempla sub b): erunt potius moraliter certa, nam lex moralis est ut homines tam malam voluntatem vel tantam imprudentiam non habeant, qua tanta mala non praecaveant; — vel tantam dexteritatem qua tam difficilia peragant.

Exemplum sub c): erit potius maxime probabile, nam inter tot alias casus possibilis, ille non majoris est difficultatis quam alii singuli; tota difficultas est ut ille pree aliis habeatur; *a.* haec difficultas nullo modo est impossibilitas; *e.*

Propositio 14.

Usus calculi probabilitatum legitimus est, dummodo nec rebus moralibus applicetur, neque ex eo concludatur certitudinem esse meram probabilitatum summam.

Notiones. 1) *Calculus probabilitatum* est determinatio existentiae probabilis alicujus facti vel causae, ex ratione numeri casuum secundorum ad numerum casum possibilium; v. c. projiciatur alea; casus possibles sunt 6, casus ut producatur ternio est 1; ejus probabilitas est $\frac{1}{6}$. — Sint in urna 10 globuli, quorum 7 albi, 3 nigri; casus possibles sunt 10; casus ut extrahas album sunt 7; ut nigrum 3; respectivae probabilitates sunt $\frac{7}{10}$, $\frac{3}{10}$. — Sit operatio chirurgica; eam 100 passi sunt, sed 6 perierunt; casus possibles sunt 100, casus ut incolumis quis evadat, 95: probabilitas = $\frac{95}{100}$.

2) *Res morales*: quae non a casu et necessitate physica pendent, sed a libera voluntate, v. c. veracitas testificantis...

3) *Meram summam*: i. e. ne inferatur probabilitatem esse fractionem certitudinis, ipsamque certitudinem esse unitatem; v. c. sint in urna 10 globuli, omnes albi; casus possibles sunt 10; ut extrahas album = 10; ejus probabilitas erit $\frac{10}{10} = 1$ = certitudo!

Stat. quaest. 1) *Adversarii alii mitigati*, rebus moralibus quidem non applicant, concludunt tamen ex formulis mathematicis naturam certitudinis non aliter a probabilitate differre quam gradu, ita ut si plures addantur probabilitates, *jam ipso facto* certitudo attingatur.

Alii, materialistae, etiam res morales existimant calculo, quasi libertatis nulla sit ratio habenda, v. c. in casibus similibus 100, erraverunt testes 97; ergo probabilitas ut erret (vel fallat) etiam iste testis est $\frac{97}{100}$, i. e. fere unitas,

i. e. fere certum; quibuscumque demum cautionibus examinavit, cujuscumque probitatis sit, credendus non est.

2) *Regulas calculi probabilitatum* ita praecipuas tradunt :

a) Probabilitas concurrentiae duorum factorum inter se independentium est : productum probabilitatum separatarum, v. c. probab. facti $A = \frac{1}{6}$; facti $B = \frac{1}{10}$; ergo concurrentiae $A+B = \frac{1}{6} + \frac{1}{10} = \frac{1}{3}$.

b) Probabilitas alterius ex duobus factis se mutuo excludentibus est : summa probabilitatum separatarum, v. c. prob. facti $A = \frac{1}{6}$; facti $B = \frac{1}{10}$; ergo prob. facti $(A \text{ aut } B) = \frac{1}{6} + \frac{1}{10} - \frac{1}{6} \times \frac{1}{10} = \frac{4}{15}$.

c) Valor testimoniorum dependentium pro facto, est productum probabilitatum separatarum, v. c. testis $A = \frac{5}{6}$ narrat, audit $B = \frac{9}{10}$ et repetit; probabilitas facti est $\frac{5}{6} \times \frac{9}{10} = \frac{45}{60} = \frac{5}{8}$.

d) Valor summae testimoniorum independentium pro facto habetur, si multiplicantur numeri exprimentes valorem proportionatum cuiusque testimonii, v. c. sit A verax ut $\frac{6}{7}$, ejus testimonium relative exprimitur $\frac{6}{1}$; duo talia testimonia valebunt $\frac{56}{7}$.

3) Cfr. *Laplace*, Théorie analytique des probab., introd. — *Lacroix*, Traité du calcul des prob. — *Montucla*, Hist. des mathém., tom. 3, part. V, liv. 1. — *Bain*, Logic, book III, chapt. 9.

Prob. 1^a pars (est legitimus). Res aliquae probables sunt, quarum probabilitas aestimari potest ex proportione inter casus possibles faventes, et casus aeque possibles non faventes (sive haec proportio a priori cognoscatur, sive a posteriori inveniatur); — a. hanc aestimationem inquirit calculus probabilitatum ; e.

Ad maj. a) Proportio a priori (ante experientiam, ex sola rei consideratione) nota est v. c. ex formulis :

Ordinationum, v. c. 7 elementorum per quaterniones : $O_7 = 7.6.5.4$.

Permutationum, v. c. 7 elem. inter se : $P_7 = 0_7 = 7.6.5.4.3.2.1 = 7!$

Combinationum, v. c. 7 elem. in quaterniones : $C_7^4 = \frac{7.6.5.4}{1.2.3.4}$;

$$\text{seu universalius } \left\{ \begin{array}{l} O_m^n = m(m-1)(m-2)\dots[m-(n-1)] \\ P_m^n = m(m-1)\dots 3.2.1 \equiv m! \\ C_m^n = \frac{m(m-1)\dots[m-(n-1)]}{1.2.3\dots n}. \end{array} \right.$$

Quae formulae comparandae erunt cum illis O. P. C. quae propositae quaestioni respondeant, casibus scilicet faventibus.

b) Proportio a posteriori (ex experiens observatis) nota est ex statisticis tabellis factorum, v. c. de morte vel sanatione post talem operationem.

Prob. 2^a pars (non moralibus). Calculo mathematico res supputari possunt solum quoad quantitates, non quoad qualitates, vel qualitatum effectus; a. res morales sunt examinandae quoad qualitates (libertatem, passiones, mutabilem voluntatis levitatem etc.); seu : ponderandae in concreto potius quam numerandae in abstracto ; e.

Prob. 3^a pars (nec concludatur). Eatenus tantum concludi posset...,

quatenus plura motiva quae seorsim sumpta probabilitatem gignunt, simul sumpta, ipso facto certitudinem gignerent; a. haec conclusio non valet; e.

Ad min. Quando plura motiva, quae singula sunt probabilia, simul sumpta certitudinem gignunt, non inde hoc fit quod adduntur motiva in summam, sed quia eadem elementa quae inadaequate considerata dant probabilitatem, alio modo adaequatus considerata simul, excludunt omnem possibilitatem oppositi; e.

Propositio 15.

Opinio probabilis per se non eliditur in conflictu opinionis etiam certo probabilioris.

Notiones. *Opinio probabilis*, i. e. dummodo sit vere probabilis, non temere aestimata ut probabilis; sed vero, solido aliquo motivo nitens.

Non eliditur : non cessat esse probabilis, non ideo dicenda est falsa.

Per se : ex natura rei; — nam *per accidens* poterit elidi, si v. c. motivum pro parte opposita sit ex eodem fonte promptum, ex eodem principio; ut si duo testimonia ejusdem testis sibi ipsi contradictentis.

In conflictu : non solum *in se* manet motivum probabilitatis, sed etiam *relative*, i. e. dum comparatur motivo opposito.

Certe probabilioris : dummodo non certae, cuius opposita esset non jam vere probabilis, sed temere ut probabilis aestimata.

Stat. quaest. 1) Non dicitur eumdem hominem posse simul eodem tempore utriusque propositioni ut verae adhaerere; sed a) duos homines posse alterum alteri contradictione adhaerere, — b) eumdem hominem si adhaeret uni, posse simul reflexe judicare contradictionem etiam esse vere et certe probabilem, — c) eumdem hominem posse ordinario secundum utramque opinionem probabilem prudenter judicare.

2) In hac propositione agimus de opinionibus qualitercumque probabilibus, dummodo sint vere probables, etiamsi opponantur probabilissimis; logice enim ac theoretice eadem de omnibus valent argumenta. Attamen quum in rebus moralibus huic nostrae propositioni superstruetur totum probabilismi sistema, applicanda non erit nisi opinionibus solide probabilibus, exclusis tenuiter probabilibus, propter rationes tunc exponendas.

Prob. Motivis sententiae probabilioris, per se nec opposita opinio ostenditur esse falsa, nec gratuita, ita ut ejus motivi destruatur valor; e.

Prob. ant. per part. 1) *Non falsa.* Probabilioris sententiae motiva nec seorsim nec simul sumpta, per se ostendunt impossibilitatem seu falsitatem oppositi (nam jam non probabilior sed certa esset); e.

2) *Non gratuita.* Motiva durarum opinionum probabilium sunt disparata i. e. non desumpta ex eodem fonte vel principio; a. talia motiva possunt simul stare et suam habere vim suadendi, etiamsi alterum sit altero majus; e.

Ad min. Motiva disparata sibi invicem non directe opponuntur, sed sub

alia et alia specie apparent, v. c. auctoritas testantis, contra rationem suadentem.

Objic. 1º Sicut in statera, pondera inaequalia lances in unam partem pertrahunt, ita in probabilibus motiva inaequalia mentem in unam partem pertrahunt ad assensum. — R. 1) *n. par.* (Si motiva pertrahunt, est certitudo; secus poterit libera voluntas unum prae altero proponere considerandum, poterit etiam utriusque, vel majoris, infirmitatem proponere menti...). — R. 2) *Retorq.* Sicut pondera aequalia non pertrahunt, ita motiva aequae probabilita omne judicium impedirent !!

Objic. 2º Opinio probabilior est verior... R. *d.* Verosimilior, *c*; verior, *n. donec prob.*

QUAESTIO 3.

De existentia certitudinis.

Postquam certitudinis naturam in seipsa inspeximus, et in oppositione cum opinione probabili comparavimus, manet jam alia quaestio theoretica solvenda: utrum verae certitudinis capax sit mens nostra, seu aliis verbis utrum vera aliqua certitudo, de quibusnam rebus existat, et a quibusnam veritatibus tanquam primis initii methodice ad reliquias proficiscendum sit. Quae omnia distribuemus per partes, eruntque:

Articulus 1. De certitudine primitiva.

Articulus 2. De negatione theoretica certitudinis, seu de scepticismo.

Articulus 3. De primis veritatibus certis.

ARTICULUS 1.

De certitudine primitiva.

Propositio 16.

Inest singulis hominibus ratione utentibus adhaesio primitiva et naturalis multis veritatibus, ut objective certis.

Notiones. Inest: de facto, neque nunc quaerimus utrum jure.

Ratione utentibus: excluduntur pueri, amentes, delirantes, somniantes.

Adhaesio: in actu secundo, i. e. quae actualiter habetur existens; non solum in actu primo, i. e. capacitas, facultas adhaerendi.

Naturalis: quae a sola natura recte agente procedit.

Primitiva: antevertens omnem reflexionem philosophicam, et voluntatem.

Multis veritatibus: principiis immediatis, factis quibusdam immediate perceptis, v. c. propriae existentiae, et corporum.

Ut objective certis: modo tamen cum suis motivis percipientur.

Stat. quaest. 1) Finis hujus propositionis est factum aliquod objicere a

DE EXISTENTIA CERTITUDINIS.

quo sit initium philosophandi; nam rectae rationis est facta, si qua dantur, admittere, et postea eorum explicationem investigare; — ac rectae rationi repugnat, facta certissima negligere, et explicationem a priori moliri, vel etiam ob modum obscurum et incognitum, de facto clarissimo dubitare.

2) Non datur hic probatio proprie dicta propositionis, nam haec foret petitio principii; sed datur scientifica quaedam facti expositio, non scepticis, quibuscum disputare est impossibile, sed dogmatistis, quo melius intelligent falsitatem primi scepticorum principii.

3) Cfr. Kleutgen, Phil. 3. Abhandl — Balmes, Fil. fond. cap. 1, 2, 3.

Prob. 1^a pars (*adhaesio... est primitiva*). Teste experientia, tum interna tum externa: 1) plures veritates, in ordine ideali vel in ordine existentiae, statim ac proponuntur et termini intelliguntur, *propter ipsam rei* perceptam necessitatem, ab omnibus, uniformiter, constanter, universaliter *ut objective certae* habentur; — 2) neque ullus unquam de illis actu primitivo, spontaneo, dubitat *sceptice*, i. e. ideo quia dubitat de aptitudine intellectus sui ad percipiendam certo veritatem; sed *pro valore motivi* percepti, vel certus est, vel dubitat, vel opinatur; — a. haec facta experientiae probant hominem spontanee, primitive, adhaerere multis veritatibus, et quidem ut objective certis pro motivo; e.

Prob. 2^a pars (*...est naturalis*). 1º *directe*. Quod universaliter, uniformiter, constanter, invincibiliter omnibus inest, naturale est; a. talis est adhaesio...; e.

Prob. maj. Quod ita universaliter, uniformiter, constanter, omnibus inest invincibiliter, nequit *totaliter* causae alicui *partiali* et *accidentali* tribui, v. c. educationi, revelationi, praejudiciis, sed a sola natura oriri potest; e.

Prob. 2º indirecte. Sola ratio cur haec adhaesio non diceretur naturalis, esset quia aliquibus videatur neganda realitati objectivae conformitas; a. haec ratio non valet; e.

Prob. min. a) negantes sunt paucissimi, et tales ut nec ipsi secundum suam disciplinam agere valeant, — b) vanae sunt eorum rationes, nam difficultas vel impossibilitas explicandi factum, non tollit factum de quo constat.

Propositio 17.

Illa adhaesio primitiva et naturalis, est vera et proprie dicta certitudo; quae a certitudine philosophica non quoad rem differt sed quoad modum.

Stat. quaest. Non contra scepticos; sed in utilitatem dogmaticam.

Illa adhaesio: de qua supra, non quaecumque adhaesio vulgaris.

Prob. 1^a pars (*est certitudo*). Certitudo est firma mentis adhaesio ex motivo realiter objectivo; a. talis est illa adhaesio; e.

Prob. min. 1) *est firma*. Teste experientia, omnes homines ita primis principiis factisque adhaerent, ut nulla philosophorum cavillatione avelli possint, sed stultum aut jocantem reputent illum qui dubitaret; e.